

Козич І.В. Питання політики в сфері протидії злочинності в матеріалах Третього конгресу ООН з попередження злочинів і режимів для злочинців

У статті автор за матеріалами Третього конгресу ООН з попередження злочинів і режимів для злочинців (Стокгольм, 9-18 серпня 1965 р.) аналізує цілий ряд висновків і рекомендацій, що безпосередньо стосуються системи, розробки та реалізації політики в сфері протидії злочинності.

Ключові слова: Конгреси ООН з попередження злочинів, політика в сфері боротьби зі злочинністю.

Козич И.В. Вопросы политики в сфере противодействия преступности в материалах Третьего конгресса ООН по предупреждению преступлений и режимов для преступников

В статье автор по материалам Третьего конгресса ООН по предупреждению преступлений и режимов для преступников (Стокгольм, 9-18 августа 1965) анализирует выводы и рекомендации, которые непосредственно касаются системы, разработки и реализации политики в сфере противодействия преступности.

Ключевые слова: Конгрессы ООН по предупреждению преступлений, политика в сфере борьбы с преступностью.

Kozych I.V. Policy issues in combating crime in the materials of the Third United Nations Congress on the Prevention of Crime and modes for criminals

The article is based on materials of the Third United Nations Congress on the Prevention of Crime and modes for criminals (Stockholm, 9-18 August 1965) examines a number of conclusions and recommendations that relate directly to the system design and implementation in the field of combating crime.

Keywords: United Nations Congress on the Prevention of Crime, Politics in the fight against crime.

Луцик Г.Д.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ
ОХОРОНИ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА КК
УКРАЇНИ**

УДК 343

Постановка проблеми. Розділом II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України держава гарантувала додержання основних трудових прав людини, про які йдеться у ст. 43 (право на працю; право на належні, безпечні і здорові умови праці; право на заробітну плату), ст. 44 (право на страйк), ст. 45 (право на відпочинок). Водночас, саме ці права потребують надійної охорони, в тому числі за допомогою кримінально-правових засобів.

Трудові права людини як об'єкт кримінально-правової охорони є складним явищем, суть якого пов'язана з багатьма зовнішніми і внутрішніми факторами, зокрема, прогресом суспільства, еволюцією держави, особливостями її економічної та політичної систем в той чи інший історичний період, станом розвитку виробничих відносин та засобів виробництва. При цьому кожен етап розвитку цивілізації характеризується бажанням людини та суспільства захистити те, що дає можливість продовжувати та підтримувати людське життя на землі.

Стан дослідження. Серед наукових досліджень, які повністю чи частково стосуються проблеми вивчення кримінально-правових засобів охорони трудових прав, необхідно відмітити роботи О.О.Бахуринської, В.І.Борисова, О.М.Готіна, І.П.Лановенка, С.Я.Лихової, В.І.Павликівського, О.О.Пашенка, В.В.Топчія та інших. В науці російського кримінального права ці питання досліджували Бердичевська Н.В., Смик О.О., Емірова І.Є., Лукянова Н.О. та інші. Однак, на даний час все ж таки існує ряд питань щодо необхідності дослідження засобів кримінально-правової охорони трудових прав.

Виклад основних положень. У різні часи усі країни світу намагались боротись з найсуттєвішими порушеннями прав людини, в тому числі і порушеннями трудових прав, за допомогою кримінально-правових засобів. Історично склалося, що в Україні охорона трудових прав людини також здійснюється та здійснювалась за допомогою цих засобів.

Необхідність такої охорони саме кримінально-правовими засобами очевидна, так як дотримання саме цих прав забезпечує прогрес суспільства у всіх сферах його життєдіяльності. Однак, процес постановлення об'єкта під кримінально-правову охорону не може розглядатися як щось випадкове. Цей процес підпорядкований суворо визначеним об'єктивним закономірностям [1, 77].

Об'єктом кримінально-правової охорони є ті суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, суб'єкти яких ще не зазнали істотної шкоди від суспільно небезпечного діянь (або ще не створена загроза її заподіяння) або ж зазнали шкоди від ді-

яння (чи створена загроза її заповідання), що не містить ознак злочину чи складу злочину, передбаченого кримінальним законом [2, 56]. А беручи ті чи інші об'єкти під кримінально-правову охорону держава таким чином відображає турботу відносно певного кола суспільних відносин.

Трудові права виступають самостійним об'єктом кримінально-правової охорони і тому саме в такій якості включаються в механізм кримінально-правового регулювання, що забезпечує ефективність правового впливу на суспільні відносини. В юридичній літературі немає єдиного розуміння змісту поняття «механізм кримінально-правового регулювання», однак всі автори одностайні в тому, що це сукупність кримінально-правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на такі відносини.

Згідно із тлумачними словниками української мови, засіб – це спеціальна дія, що дає можливість зробити щось, досягти чого-небудь, спосіб; те, що служить знаряддям в якійсь діяльності, справі [3, 325].

Категорія «засіб» запозичена юридичною наукою з соціальної філософії, в якій під ними зазвичай розуміють ті явища – предмети, ідеї, дії та інше, які є неодмінною умовою реалізації цілі. Тобто засіб – це, у певному сенсі, здатність предмета слугувати цілі. Лише з огляду на відношення до певної цілі, тобто внаслідок телеологічного визначення, предмети набувають значення засобів [4, 20].

Одним із елементів механізму кримінально-правового регулювання виступають кримінально-правові норми, які встановлюють заборони порушення трудових прав. Тому, проаналізувавши КК України з'ясовано, що в Особливій частині цього закону міститься чимало норм, які прямо чи опосередковано охороняють трудові права людини. А перелік цих статей і є засобами кримінально-правової охорони трудових прав.

Система норм щодо відповідальності за порушення трудових прав відносин зумовлені змістом їх безпосереднього об'єкта та правильного розуміння ознак потерпілого.

Спершу проаналізуємо ті норми, які містяться в розділі V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». Найбільш дискусійним є віднесення до даної категорії норм, які передбачені ст. ст. 170, 171, 173 КК України.

Зокрема, В.І. Павликівський вважає, що злочин, склад якого передбачений в диспозиції ст. 170 «Перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій» в частині перешкоджання законній діяльності професійних спілок посягає на трудові правовідносини [5, 82-87].

Однак варто не погодитись з цією думкою, наводячи свої аргументи. Згідно із ст. 2 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» вбачається, що професійні спілки створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки [6]. Тобто, професійні спілки захищають трудові права лише працівників - членів профспілки. Між профспілкою та працівником трудові правовідносини не виникають, такі правовідносини складаються між працівником і роботодавцем.

Крім цього, у вказаній нормі законодавець передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання законній діяльності не лише професійних спілок, а і політичних партій та громадських організацій. Тому ця норма спрямована на захист конституційного права громадян на об'єднання, права на захист від незаконних посягань з боку службових осіб, які, використовуючи владу або службові повноваження, перешкоджають діяльності вказаних громадських об'єднань [7, 240-241], а не на захист трудових прав.

Відповідно до ст. 171 КК України злочином вважається умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналіста. Згідно із ст. 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також право на вільне збирання, зберігання, використання та поширення інформації усно, письмово або в іншій спосіб.

В даному випадку, кримінально-правовій охороні підлягає не право громадян на свободу думки і слова, а перш за все, законна діяльність журналіста зі збирання, одержання, зберігання, створення та поширення інформації в засобах масової інформації.

Забезпечуючи всебічну охорону законній діяльності журналіста держава в змозі гарантувати передбачені Конституцією України права громадян на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Тому безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері забезпечення законної професійної діяльності журналіста зі збирання, одержання, зберігання, створення та поширення інформації в засобах масової інформації.

У випадку, якщо перешкодження законній професійній діяльності журналіста вчиняється шляхом порушення його трудових прав, такі дії необхідно кваліфікувати за спеціальною нормою, передбаченою ч.1 ст. 172 КК України, в якій передбачено, що потерпілим від цього злочину може бути будь-яка особа, яка є суб'єктом трудових правовідносин і права якої порушено.

Якщо ж до журналіста застосовуються погрози, вимагання, залякування та інші дії, доприкладу, за не висвітлення певної інформації в засобах масової інформації, то відповідальність має наставати за статтями про злочини проти життя та здоров'я.

Загальна та основна норма, яка встановлює кримінальну відповідальність за порушення трудових прав передбачена ст. 172 «Грубе порушення законодавства про працю», яке виявляється у формі незаконного звільнення працівника з роботи з особистих мотивів та іншого грубого порушення законодавства про працю. Безпосереднім об'єктом цього складу злочину є суспільні відносини, що забезпечують реалізацію особою свого права на працю» [8, 116].

Грубе порушення угоди про працю містить склад злочину, передбаченого ст. 173 у випадку вчинення такого порушення службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремим громадянином або уповноваженою ним особою шляхом обману чи зловживання довірою

або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою. У ст. 173 КК України йдеться про вихід за межі домовленості, передбаченої угодою між працівником і роботодавцем, який, способом, передбачений у диспозиції статті, використовує працівника для виконання роботи.

Враховуючи важливість права на страйк, яке гарантується ст. 44 Конституції України, законодавець передбачив кримінальну відповідальність за порушення цього права, але права на страйк (лише законного), яке мають ті, хто працює. Так, безпосереднім об'єктом злочину, склад якого передбачено в диспозиції ст. 174 КК «Примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку» є трудове право працівника на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Серед науковців, сумнівів щодо віднесення до злочинів проти трудових прав норми, передбаченої в ст. 175 КК України «Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат» в частині невиплати заробітної плати, не викликає. В ході дослідження злочинів проти трудових прав вивчалась юридична література з даного питання. І як з'ясовано, протилежні позиції відсутні, адже заробітна плата виплачується працівникові за виконану роботу у випадку перебування його та роботодавця у трудових відносинах.

В окремих кримінально-правових нормах, і навіть в окремих розділах Особливої частини КК встановлює кримінальну відповідальність за різні елементи трудових прав людини. Це зумовлено тим, що трудові правовідносини мають комплексний характер, а трудове законодавство регулює не лише процес праці, а й її охорону. Тому, до злочинів, які посягають на трудові прав людини варто віднести і ті, які передбачені в розділі X Особливої частини - ст. ст. 271-274 КК України.

На думку В.І. Борисова, безпосереднім об'єктом злочину, юридичний склад якого передбачено в диспозиції ст. 271 КК є суспільні відносини, що забезпечують безпеку праці, а безпосереднім об'єктом злочину, юридичний склад якого передбачено в

диспозиції ст. 272 КК – є безпека праці при виконанні робіт з підвищеною небезпекою [9, 54-55, 60].

В ч. 1 ст. 272 КК міститься спеціальна норма стосовно загальної, яка міститься в ч.1 ст. 271 КК. Об'єктивну сторону цього складу злочину складають діяння, які полягають у порушенні правил техніки безпеки на виробництві або на будь-якому підприємстві, які передбачені для робіт, які входять до «переліку робіт із підвищеною небезпекою», а також спеціальними галузевими правилами, зокрема, спеціальних правил безпеки при виконанні робіт із підвищеною небезпекою (гірничих, будівельних, інших), правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах (цехах), правил ядерної або радіаційної безпеки на виробництві, які кваліфікується за ст. ст. 272–274 КК України.

Згідно із п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 12.06.2009 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» потерпілими від злочинів, складу яких передбачені в диспозиціях ст.ст. 271 та 272 КК можуть бути тільки особи, які мають постійний чи тимчасовий зв'язок з певним підприємством, установою, організацією чи з виробничою діяльністю громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності (безпосередньо працюють, перебули у відрядження, на практику, стажування або діяльність яких пов'язана з цим виробництвом тощо) [10, 15-19].

Така позиція Пленуму Верховного Суду України однозначно свідчить про те, що безпосереднім об'єктом цього складу злочину є саме трудові права в частині охорони праці. Суспільна небезпека злочинів, складу яких передбачені в диспозиціях цих статей полягає в тому, що під загрозу заповідання шкоди поставлені, насамперед, працівники вказаних підприємств. За загальним правилом, у випадках заповідання шкоди стороннім особам, відповідальність настає або за злочин у сфері службової діяльності (ст. 367 КК), або за злочин проти життя і здоров'я особи (ст.ст. 119, 128 КК).

Охорона праці є складовим компонентом трудових правовідносин. КЗпП України закріплює право на здорові та безпечні умо-

ви праці (ст. 2), ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я встановлює право на охорону здоров'я, що передбачає серед інших право на безпечні й здорові умови праці.

У вузькому значенні термін «охорона праці» традиційно застосовується для позначення системи заходів щодо забезпечення для працівників здорових та безпечних умов праці на виробництві [11, 481-482]. Таким чином, є всі підстави вважати, що злочини, передбачені ст. ст. 271-274 КК України є такими, що посягають на трудові права людини.

Статтею 161 КК України передбачено кримінальну відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань. Однак, диспозиція цієї статті не передбачає конкретного переліку діянь, які утворюють об'єктивну сторону складу злочину. Тому, умисна безпідставна не виплата працівникові заробітної плати більше ніж за один місяць через його приналежність до національних меншин чи сповідування іншої релігії ніж, до прикладу, керівник підприємства, де він працює, може розцінюватись як вчинення дій, передбачених ст. 161 КК України. Однак, враховуючи те, що законодавцем закріплено спеціальну норму за безпідставну не виплату заробітної плати (ч. 1 ст. 175 КК України), вищевказані дії потрібно кваліфікувати за ст. 175 КК України.

На думку П.П. Андрушка, злочин, склад якого передбачений в диспозиції ст. 161 КК України посягає на рівність конституційних прав громадян та їх рівність перед законом [12, 29]. С.Я. Лихова стверджує, що безпосереднім об'єктом цього складу злочину є правовідносини, що складають міжнародний правопорядок [7, 171-172]. Позиція В.М. Панькевича така, що безпосереднім об'єктом цього складу злочину є суспільні відносини, що покликані забезпечувати расову, національну, релігійну та іншу рівноправність (рівність) людини та громадянина, та безпеку держави (національну, внутрішню, громадянську) [13, 10]. Тому не варто відносити склад злочину, передбачений ст. 161 КК України до злочинів проти трудових прав.

Ряд статей в КК України присвячено так званій трудовій експлуатації, які деякі автори відносять до злочинів проти трудових прав. Так, під трудовою експлуатацією розуміється протиправне корисливе використання праці іншої людини [14, 54]. В українському кримінальному законодавстві поки що не реалізовано комплексного підходу до криміналізації таких діянь, проте, кілька кримінально-правових норм передбачають відповідальність за окремі діяння, пов'язані із трудовою експлуатацією людини. Зокрема, така відповідальність встановлена в ст. ст. 150 «Експлуатація дітей», 150-1 «Використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом», 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність».

Доприкладу, І.Доляновська вважає, що трудові права дитини є основним безпосереднім об'єктом експлуатації дітей [15, 5] (ст. 150 КК України), тому в науковій літературі є думка про необхідність перенесення ст. 150 КК України до розділу V Особливої частини КК України [16, 29; 15, 5]. Також висловлюються позиції, щоб кримінально-правову заборону трудової експлуатації дитини передбачити у ст. 172-1 КК України (розділ V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина») [17, 61].

Однак, експлуатація дитини завжди є незаконною, в процесі експлуатації не виникають трудові правовідносини. Метою експлуатації є отримання прибутку, а порушення законодавства про працю такої мети не переслідує.

Висновок. При застосуванні кримінально-правових заборон у сфері трудових прав людини виникає багато проблем із конкуренцією вищеперелічених кримінально-правових норм. Однак, враховуючи те, що особливістю механізму правового регулювання захисту трудових прав працівників є те, що права працівників захищені починаючи зі вступу в трудові правовідносини і закінчуючи їх припиненням [18, 285], то можна виділити більш вужче коло кримінально-правових норм, які охороняють ці права, зокрема, ті, які передбачені ст.ст. 172-175, 271-274 КК України.

1. Каиржанов Е.К. Профилактика преступлений несовершеннолетних органами внутренних дел: Учеб. пособие. – Караганда, 1983. – 96 с.

2. Музика А.А., Лащук Є.В. *Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія* / А.А.Музика, Є.В.Лащук. – К.: Паливода В.А., 2011. – 192 с.
3. *Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів* / За заг. ред. д-ра філ. наук, проф. В.В.Дубічинського. – Х: ВД «ШКОЛА», 2006. – 1008 с.
4. Пащук Т. *Теорія юридичних засобів: концептуально-методологічний аспект* // *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XI регіональної науково-практичної конференції.* – Львів, Львівський національний університет ім. І.Франка. Юридичний факультет, 2005. – С. 20.
5. Павликівський В.І. *Практика захисту трудових прав громадян кримінальним законодавством: Наук.-практ. посібник* / Павликівський В.І. – Харків : Харків юридичний, 2005. – 224 с.
6. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999.
7. Лихова С.Я. *Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : Монографія* / Лихова С.Я. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 573 с.
8. *Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник* / Ю.В.Балулін, В.І.Борисов, В.І.Тютюгін та ін.; за заг. ред. В.В.Сташиса. В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. та доп. – Х.: Право, 2010. – 456 с.
9. Борисов В.І. *Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки* : Монографія / Борисов В.І., Пашенко О.О. – Харків : Вид-во СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 224 с.
10. *Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 12.06.2009 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва»* // *Вісник Верховного Суду України* – 2009. - №8. – С. 15-19.
11. Болотіна Н.Б. *Трудове право України* : Підручник / Болотіна Н.Б. – 4-те вид. – К. : Вікар, 2006. – 725 с.
12. Андрушко П.П. *Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні* / Андрушко П.П. – К.: Форум, 2004. – 161 с.
13. Паськевич В.М. *Кримінально-правова характеристика порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії: автореф. дис... канд. юрид. наук:*

12.00.08 / Панькевич В.М. // Київський нац. ун-т внутрішніх справ. – К., 2010. – С.10.

14. Орлеан А.М. Експлуатація людини: поняття та класифікація основних видів (кримінально-правовий аспект) // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. - №4. – С. 50-54.
15. Доляновська І.М. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину): автореф. дис. ... канд. юрид. наук [Електронний ресурс]. – К., 2008.
16. Орлеан А.М. Трудова експлуатація дитини: кримінально-правовий аспект // Актуальні проблеми вдосконалення кримінального, кримінально-виконавчого та адміністративного законодавства у сфері захисту прав дітей: Матер. наук. конф. (21-22 червня 2007 р.) / За заг. ред. К.Б.Левченко, В.П.Петкова. – Кіровоград, 2007. – С. 29.
17. Орлеан А.М. Кримінально-правова охорона людини від трудової експлуатації: аналіз матеріалів практики // Вісник прокуратури. - 2012. - №7. – С.57-66.
18. Мартинов П.М. Механізм правового регулювання захисту трудових прав працівників // Форум права. – 2010. - №2. – С. 285.

Луцик Г.Д. Кримінально-правові засоби охорони трудових прав людини за КК України

Визначено коло кримінально-правових норм, які охороняють трудові права.

Ключові слова: об'єкт кримінально-правової охорони, кримінально-правові засоби, трудові права.

Луцик Г.Д. Уголовно-правовые средства охраны трудовых прав человека по УК Украины

Определенно круг криминально-правовых норм, которые охраняют трудовые права.

Ключевые слова: объект криминально-правовой охраны, криминально-правовые средства, трудовые права.

Lutsyk G.D. Criminal law means the protection of labor rights by the Criminal Code of Ukraine

Certainly circle of criminal law norms which guard labour rights.

Key words: object of criminal law guard, criminal law facilities, labour rights.